

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.99

Безверхий О.С.

ЗВ'ЯЗОК ГЕНДЕРУ ТА СТАТІ З ПРОФЕСІЙНИМИ ІНТЕРЕСАМИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Безверхий О.С. Зв'язок гендеру та статі з професійними інтересами старшокласників. Професійні інтереси старшокласників мають вирішальний вплив на вибір ними професії. Професійні інтереси старшокласника пов'язані з його статтю та гендером. У статті описано кореляційне дослідження зв'язку статі та гендеру з професійними інтересами випускників загальноосвітньої школи. Виявлено, що на професійні інтереси визначальний вплив має стать, вплив гендеру мінімальний та опосередковується статтю. Автор висуває припущення, що стать впливає на професійний інтерес через соціальні стереотипи щодо «чоловічих» та «жіночих» професій. Автономний вплив гендеру відсутній, оскільки у старшокласників рефлексія власних гендерних особливостей є недостатньою та відсутній професійний досвід.

Ключові слова: стать, гендер, професійний інтерес, соціальні стереотипи, старшокласники, фемінність, маскуліність, андрогінність.

Безверхий О.С. Связь гендера и пола с профессиональными интересами старшеклассников. Профессиональные интересы старшеклассников имеют решающее влияние на выбор ими профессии. Профессиональные интересы старшеклассника связаны с его полом и гендером. В статье описано корреляционное исследование связи пола и гендера с профессиональными интересами выпускников общеобразовательной школы. Раскрыто, что на профессиональные интересы определяющее влияние имеет пол, влияние гендера минимальное и опосредуется полом. Автор предложил гипотезу о том, что пол влияет на профессиональный интерес через социальные стереотипы о «мужских» и «женских» профессиях. Автономное влияние гендера отсутствует, поскольку у старшеклассников рефлексия собственных гендерных особенностей недостаточна и отсутствует профессиональный опыт.

Ключевые слова: пол, гендер, профессиональный интерес, социальные стереотипы, старшеклассники, феминность, маскулинность, андрогинность.

Постановка проблеми. Сучасна система професійної орієнтації в школі потребує розвитку та вдосконалення, оскільки випускники загальноосвітніх шкіл часто сприймають професії поверхово та стереотипно. Одним з різновидів стереотипів, які часто викривляють сприймання професій, є гендерні або статеві стереотипи. Цю статтю присвячено дослідженню того, як гендерні та статеві стереотипи можуть впливати на ставлення старшокласників до професій, а також розглянуто можливі заходи для подолання цих стереотипів у процесі профорієнтації старшокласників у загальноосвітній школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів професійної самореалізації жінки здійснювали В.А. Гупаловська, Т.П. Вівчарик, В.П. Кутішенко, О.М. Мірошніченко та інші [4, с. 46]. Стереотипи «чоловічих» та «жіночих» ролей підтверджують висновки досліджень психології жінки в професійній діяльності науковців Гарвардської школи бізнесу М.Хеннінга та А.Жардена [3, с. 21–22]. На їхню думку, істотно на роботу жінок впливають занижена самооцінка, підвищена самокритичність, прийняття підлеглої ролі, неприхильне ставлення до ризиків, уникнення незнайомої роботи, підвищена емоційність, жінки легше ображаються, хворобливіше реагують на критику, грубість та особисті образи [10, с. 133]. Д.А. Леонтєв вважав, що жінка реалізує себе у формі особистісних внесків в інших людей [11, с. 214].

У сучасному суспільстві зберігаються стереотипи щодо обмежень у професійній діяльності залежно від статі чи гендеру. До маскуліних рис традиційно відносять самодостатність, підвищену агресивність, домінантність, готовність до ризику, стриманість, раціональність, впевненість в собі, а до фемінних рис – поступливість, відкритість, сором'язливість, ніжність, схильність до співчуття [2, с. 78]. На думку науковців, узагальнено гендерні стереотипи характеризують жінку як об'єкт соціального впливу, натомість чоловіка – як суб'єкта, тому різним статям переважно приписують різні типи праці [12, с. 109] (*табл. 1*).

Таблиця 1

Зв'язок статі з соціальними функціями [12]

Типи праці	Продуктивна	Громадська	Репродуктивна
Асоціація зі статтю	Чоловіки	Чоловіки	Жінки
Сутність праці	Підвищує соціальний статус особи, оцінюється суспільством як «робота» в прямому розумінні цього слова	Політичні партії, фонди, асоціації, профспілки	Народження і виховання дітей, турбота про членів родини, господарювання в сім'ї. Поєднання сімейних обов'язків з роботою за фахом

Гендерні стереотипи істотно впливають на вибір майбутньої професії, позначаючи значну частину професій як «чоловічі» або «жіночі». Ці дві групи професій розділені за критеріями «важка/легка праця», «творець»/«виконавець», «рівень оплати праці». При цьому «чоловіча» робота стереотипно характеризується як важка, творча, високооплачувана, а «жіноча» – як легка, робота виконавця, з невеликою оплатою [13, с. 23].

Метою статті є дослідження зв'язку між, з одного боку, гендерними особливостями та статевою приналежністю, з іншого – професійними інтересами.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Вибірка досліджуваних складалася з учнів випускних класів загальноосвітньої школи I–III ступенів №4 імені Дмитра Менделєєва Вінницької міської ради. Чисельність вибірки складала 60 осіб, серед них 30 юнаків та 30 дівчат.

У ході емпіричного дослідження використовувався квазіекспериментальний план кореляційного дослідження. Визначався коефіцієнт кореляції між показником статевої приналежності («0» для хлопців та «1» для дівчат) і показником гендеру, з одного боку, та показниками шкал інтересу до різних типів професій – з іншого. Для визначення показника гендеру було використано відому методику «Статеворольовий опитувальник Сандри Бем» (Bem Sex Role Inventory, далі – BSRI), яку було запропоновано Сандрою Бем (Sandra Bem). Для діагностики професійних інтересів було використано поширений у вітчизняній практичній психології Диференційно-діагностичний опитувальник Є. Клімова (далі – ДДО) [14, с. 152–154].

ДДО поділяє професії на п'ять типів, приклади віднесення професій до цих типів показано у *табл. 2*.

Таблиця 2

Співвідношення типів професій за ДДО та окремих поширених професій

Тип професії	Приклади професій відповідно до типів професій за ДДО
Людина-Природа	Садівник, зоотехнік, ветеринар, тваринник, геолог, агроном, біолог, бджоляр, ґрунтознавець, еколог, фермер
Людина-Техніка	Слюсар, токар, радіотехнік, зв'язкivecь, швачка, водій, електрик, інженер, механік, монтажник, контролер якості продукції, технолог
Людина-Людина	Продавець, вихователь, викладач, лікар, медична сестра, офіціант, адміністратор, менеджер, юрист, журналіст
Людина-Знакова система	Кресляр, машиністка, оператор обчислювальної техніки, радист, економіст, коректор, програміст, бухгалтер, редактор
Людина-Художній образ	Маляр, гравер, архітектор, фотограф, актор, шліфувальник каменів, художник, музикант, модельєр, хореограф, складув

Для порівняння наведено виявлені науковцями стереотипні уявлення щодо «чоловічих» та «жіночих» професій (*табл. 3*).

Таблиця 3

Стереотипні уявлення про «чоловічі» та «жіночі» професії [10]

«Жіночі»	«Чоловічі»	«Нейтральні»
Медична сестра, акушерка, вчитель, бухгалтер, продавець, вихователь дитячого садка, прибиральниця, касир, лікар-терапевт, бібліотекар, швачка, продавець продовольчих товарів, диспетчер, секретар, діловод, кондуктор, перукар, манікюрниця, кухар, косметолог, водій трамвая, няня, мийник посуду, соціальний працівник, флорист, в'язальниця, швачка, візажист	Водій, слюсар, токар, фрезерувальник, каменяр, муляр, вантажник, будівельник, хірург, пілот, міліціонер, водолаз, шахтар, охоронець, коваль, лицювальник-плиточник, лісник, філософ, комбайнер, військовий, керівник, підприємець, газоелектрозварювальник, електрик, сантехнік, сталевар, монтажник, бармен, пожежник, рятувальник	Юрист, адвокат, суддя, менеджер, страхувальник, касир-кондуктор, психолог, учений, лікар, актор, режисер, офіціант, журналіст, фінансовий аналітик, економіст, комірник, аудитор, масажист, дизайнер, викладач, адміністратор, стиліст, перекладач, агроном, інженер

Як видно з *табл. 2* та *3*, у окремих типах професій за ДДО переважають професії, які стереотипно пов'язані зі статевою приналежністю. Відповідно, ці типи професій ми можемо оцінювати як стереотипно орієнтовані на певну стать. Наприклад, тип професій «Людина-Техніка» містить переважно стереотипно «чоловічі» професії, хоча у цій групі присутні стереотипно «жіноча» професія швачки та статево «нейтральна» професія інженера. З іншого боку, тип професій «Людина-Людина» містить переважно

стереотипно «жіночі» професії, хоча у цій групі присутні низка статево «нейтральних» професій, наприклад, юриста та менеджера.

Розглянемо результати емпіричного дослідження зв'язку між гендерно-статевими характеристиками та професійними інтересами, представлені в *табл. 4*. Поріг значущості для коефіцієнта кореляції становить: 0,24 на рівні $p_0 < 0,01$; 0,18 на рівні $p_0 < 0,05$. Тут p_0 – ймовірність «нульової гіпотези», тобто відсутності зв'язку між досліджуваними показниками.

Таблиця 4

Результати кореляційного дослідження зв'язку між гендерно-статевими характеристиками та професійними інтересами

№ з/п	Гендерно-статеві характеристики	Тип професій за ДДО Е.О. Клімова				
		Людина-Природа	Людина-Техніка	Людина-Людина	Людина-Знакова система	Людина-Художній образ
1	Стать	0,280	-0,540	0,252	0,056	0,107
2	Гендер	0,201	-0,355	0,075	0,066	0,125

З *табл. 4* видно, що стать значно сильніше пов'язана з професійними інтересами, ніж гендер. Існують три значущі кореляції між статтю та інтересом до певного типу професій, і лише одна – між гендером та інтересом. Однак, очевидно, що кореляція між гендерною рисою маскуліністю та типом професій «Людина-Техніка» є похідною від значно сильнішої кореляції цього типу професій з чоловічою статевою приналежністю.

Розглянемо виявлену в ході емпіричного дослідження розбіжність між впливом на професійні інтереси статі та гендеру. В сучасній психології науковцями виявлено існування стереотипних ставлень до професій у залежності від статі. Наявні професії поділяються на «чоловічі», «жіночі» та «нейтральні» (тобто такі, які рівною мірою притаманні чоловікам та жінкам). Привертає увагу те, що вказані стереотипи не стосуються гендеру: дія «жіночих» професійних стереотипів поширюється на жінок з порівняно високим рівнем маскуліності такою ж мірою, як і на жінок з високим рівнем фемінності; з іншого боку, дія чоловічих стереотипів поширюється на осіб чоловічої статі незалежно від рівня їхньої маскуліності та їхньої гендерної приналежності до маскулічних, фемінних чи андрогінних осіб чоловічої статі.

На якому ж етапі професійного самовизначення гендерні особливості людини починають істотно впливати на вибір професії серед широкого кола молоді? Природно припускати, що цей перехід тісно пов'язаний з рефлексією людиною власних гендерних особливостей та професійним досвідом. Рефлексія власних гендерних особливостей відбувається в умовах подолання психічних захистів особистості, сформованих в ході гендерної соціалізації та утримуваних гендерними стереотипами. З огляду на одержані в описаному кореляційному дослідженні результати, можемо припускати, що адекватна рефлексія власного гендеру і суб'єктивне встановлення зв'язку між власними гендерними особливостями та професійними уподобаннями у випускників українських загальноосвітніх шкіл ще не відбулися.

Вказаний висновок істотно змінює розуміння важливого аспекту професійної орієнтації випускників шкіл. Для істотного розширення можливостей професійного вибору хлопців та дівчат основою є не «зовнішнє» пізнання особливостей професій, не «лобова» атака на стереотипи шляхом їхнього негативного оцінювання, а самопізнання у формі рефлексії власних гендерних особливостей та саморозвиток у напрямку прийняття власних гендерних особливостей.

Для додаткової перевірки одержаних результатів нами було проведено порівняння середніх значень за шкалами ДДО для хлопців та дівчат з використанням параметричного t-критерія Стьюдента. Результати порівняння подано у *табл. 5*.

Таблиця 5

Аналіз розбіжностей між середніми значеннями за шкалами ДДО у різностатевих групах

№ з/п	Статева група	Тип професій за ДДО Е.О. Клімова				
		Людина-Природа	Людина-Техніка	Людина-Людина	Людина-Знакова система	Людина-Художній образ
1	Хлопці	2,500	5,533	4,400	3,800	3,767
2	Дівчата	3,367	3,067	5,400	4,033	4,133
	Ймовірність p_0	0,03	0,00	0,05	0,67	0,42
	Наявність значущих розбіжностей	$p_0 < 0,05$	$p_0 < 0,01$	$p_0 < 0,05$	$p_0 > 0,05$	$p_0 > 0,05$

Тут p_0 — ймовірність «нульової гіпотези», тобто відсутності достовірних розбіжностей між досліджуваними показниками.

Дані у табл. 5 підтверджують раніше одержаний результат, який показує, що стать достовірно впливає на інтерес до трьох типів професій. Наведемо дані щодо зв'язку гендеру з професійними інтересами для кожної статевої групи окремо (табл. 6).

Таблиця 6

Результати кореляційного дослідження зв'язку між гендером та професійними нахилами

№ з/п	Гендер	Тип професій за ДДО Е.О. Клімова				
		Людина-Природа	Людина-Техніка	Людина-Людина	Людина-Знакова система	Людина-Художній образ
1	Хлопці	0,166	-0,201	-0,233	0,250	0,078
2	Дівчата	-0,010	-0,055	0,224	-0,221	0,102

Поріг значущості для коефіцієнта кореляції становив: 0,33 на рівні $p_0 < 0,01$; 0,25 на рівні $p_0 < 0,05$.

З табл. 6 видно, що гендер дівчат ніяк не пов'язаний з їхніми професійними нахилами. Гендер хлопців впливає лише на один професійний інтерес – прихильність до професій типу «Людина-Знакова система». Позитивна кореляція в даному випадку означає, що зростання фемінності-маскулінності (фактично зменшення маскулінності, оскільки маскулінність має від'ємний знак) сприяє інтересу до вказаного типу професій. Тобто хлопці з більше вираженою маскулінністю менш схильні до типу професій «Людина-Знакова система», а хлопці з нижчою маскулінністю та хлопці-андрогінні (з відносною збалансованістю маскулінних та фемінних рис) більше прихильні до цього типу професій.

Ми припускаємо, що цей факт пов'язаний переважно з однією професією типу ДДО «Людина-Знакова система» – «програміст». Внаслідок значного поширення та порівняно високої оплати праці у цій професії вона явно домінує серед професій вказаного типу, та більшістю випускників шкіл ототожнюється з цим типом. З іншого боку, концептуальний психологічний зміст континууму «фемінність-маскулінність» зводиться до континууму «піклування – конкуренція, сила». З цієї точки зору бачимо, що типові «чоловічі» професії відносно професії програміста співвідносяться як виражено маскулінні професії відносно гендерно нейтральної. Тобто схильність до конкуренції та прояву сили (фізичної, психологічної) значно менше реалізується в професії програміста, ніж в інших, «чоловічих» професіях. Цим пояснюється і відсутність аналогічної кореляції у дівчат: фемінність (схильність піклуватися про інших) ніяк не співвідноситься з психологічними рисами, необхідними для успішної праці за професією програміста.

Висновки. Розглянувши вплив статі та гендеру на професійні інтереси учнів випускного класу загальноосвітньої школи, можемо сформулювати такі висновки.

- Професійні інтереси учнів випускного класу школи мають статистично достовірний зв'язок з їхньою статтю і не мають такого зв'язку з їхнім гендером. Ми інтерпретуємо цей результат так, що він зумовлений соціальними стереотипами щодо того, які професії є «жіночими», а які – «чоловічими». Співвіднесення власних гендерних особливостей зі світом професій для випускників шкіл є утрудненим, оскільки рефлексія власних гендерних особливостей на цьому етапі розвитку є недостатньою та зустрічається з виразними психологічними бар'єрами.

- Дослідження впливу гендеру на професійні інтереси випускників шкіл показало, що в групі дівчат гендер на професійний вибір не впливає. Наявні у дівчат уподобання або упередження до певних типів професій зумовлюються лише їхньою статевою приналежністю. Натомість у групі хлопців маскулінність негативно корелює з професійним інтересом до типу професій «Людина-Знакова система».

- Негативна кореляція маскулінності з професійним інтересом до типу професій «Людина-Знакова система» пов'язана з безумовно домінуючою в цій групі професією програміста, яка є гендерно нейтральною, а в діапазоні рис «маскулінність – гендерна нейтральність» тяжіє до нейтральності.

- «Тиск» соціальних стереотипів на професійні інтереси випускників загальноосвітніх шкіл формує психологічні бар'єри стосовно виникнення інтересу до професій, які стереотипно вважаються притаманними переважно для іншої статі. Ми припускаємо, що ці бар'єри частково долаються в ході гендерно орієнтованої рефлексії. З цієї точки зору, одним із головних завдань професійної орієнтації для випускників шкіл є самопізнання – рефлексія власних гендерних особливостей.

Перспективи подальших досліджень. Ми вважаємо, що частково розглянута нами проблема потребує подальшого дослідження в напрямку вивчення доцільності вдосконалення шкільної системи професійної орієнтації на основі рефлексії старшокласниками власних рис, які мають істотний вплив на професійний вибір, включаючи власні гендерні особливості. Такий підхід відповідатиме сучасній соціально-психологічній парадигмі освітнього середовища [1].

Список використаних джерел

1. Габа І.М. Освітнє середовище: соціально-психологічна парадигма / І.М. Габа // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка АПН України ; за ред. С.Д. Максименка. – К., 2010. – Т. 7. – Вип. 22. – С. 27–31.
2. Глінка А.І. Дослідження критичних суперечностей між сімейною та професійно-організаційною ролями жінки-керівника / А.І. Глінка // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – №8. – С. 77–80.
3. Грабішук С.В. Емпіричне дослідження психологічних особливостей самоактуалізації жінки у професійній діяльності / С.В. Грабішук, О.С. Безверхий // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки : зб. наук. праць / за ред. Н.О. Євдокимової. – №1 (16), травень 2016. – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2016. – С. 46–51.
4. Грабішук С.В. Розвиток самоактуалізації жінки в професійній діяльності / С.В. Грабішук, О.С. Безверхий // Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. – Том 21. – Вип. 1 (39). – Одеса : Астропринт, 2016. – С. 20–30.
5. Гупаловська В.А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 : Загальна психологія, історія психології / В.А. Гупаловська. – К., 2005. – 26 с.
6. Кутішенко В.П. Психологічні аспекти кар'єрного зростання жінки / В.П. Кутішенко, С.О. Ставицька // Науковий часопис НПУ імені А.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. – 2014. – Вип. 43. – С. 93–99.
7. Мірошніченко О.М. Особливості самоактуалізації жінки в професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 Загальна психологія, історія психології / О. М. Мірошніченко. – К., 2007. – 21 с.
8. Ожигова Л.Н. Гендерная интерпретация самоактуализации личности в профессии : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 : Педагогическая психология / Л.Н. Ожигова. – Краснодар, 2000. – 196 с.
9. Стасенко Е.В. Психологические особенности личности женщины, успешно самореализующихся в профессиональной деятельности : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 Общая психология, психология личности, история психологии / Е.В. Стасенко. – Барнаул, 2007. – 233 с.
10. Кошкина В.К. Гендерные особенности управленческой деятельности: культурно-исторический и психофизиологический аспект / В.К. Кошкина // Инновации в образовании. – 2010. – № 4. – С. 130–143.
11. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2007. – 488 с.
12. Майор М. Гендерні стереотипи і торгівля жінками / М. Майор // Соціальна психологія. – 2010. – № 2. – С. 106–111.
13. Рагімова Р. Гендер і професія. Урок із профорієнтації в умовах гендерної рівності / Р. Рагімова // Психолог. – 2010. – № 39. – С. 23–26.
14. Самоукина Н.В. Психология профессиональной деятельности / Н.В. Самоукина. – СПб. : Питер, 2004. – 224 с.

Список використаних джерел

1. Haba I.M. Osvitnye seredovyshe: sotsial'no-psykholohichna paradyhma / I.M. Haba // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. nauk. pr. In-tu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka APN Ukrayiny ; za red. S.D. Maksymenka. – K., 2010. – T. 7. – Vyp. 22. – S. 27–31.
2. Hlinka A.I. Doslidzhennya krytychnykh superechnostey mizh simeynoyu ta profesiyno-orhanizatsiynoyu rolyamy zhinky-kerivnyka / A.I. Hlinka // Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota. – 2010. – №8. – S. 77–80.
3. Hrabishchuk S.V. Empyrychne doslidzhennya psykholohichnykh osoblyvostey samoaktualizatsiyi zhinky u profesiyniy diyal'nosti / S.V. Hrabishchuk, O.S. Bezverkhyy // Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho. Psykholohichni nauky : zb. nauk. prats' / za red. N.O. Yevdokymovoyi. – №1 (16), traven' 2016. – Mykolayiv : MNU imeni V.O. Sukhomlyns'koho, 2016. – S. 46–51.
4. Hrabishchuk S.V. Rozvytok samoaktualizatsiyi zhinky v profesiyniy diyal'nosti / S.V. Hrabishchuk, O.S. Bezverkhyy // Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Psykholohiya. – Tom 21. – Vyp. 1 (39). – Odessa : Astroprynt, 2016. – S. 20–30.
5. Hupalovs'ka V.A. Profesiyna samorealizatsiya yak chynnyk stanovlennya osobystosti zhinky : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.01 : Zahal'na psykholohiya, istoriya psykholohiyi / V.A. Hupalovs'ka. – K., 2005. – 26 s.
6. Kutishenko V.P. Psykholohichni aspekty kar'yernoho zrostannya zhinky / V.P. Kutishenko, S.O. Stavys'ka // Naukovyy chasopys NPU imeni A.P. Drahomanova. Seriya 12. Psykholohichni nauky. – 2014. – Vyp. 43. – S. 93–99.
7. Miroshnychenko O.M. Osoblyvosti samoaktualizatsiyi zhinky v profesiyniy diyal'nosti : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.01 Zahal'na psykholohiya, istoriya psykholohiyi / O. M. Miroshnychenko. – K., 2007. – 21 s.
8. Ozhigova L.N. Gendernaya interpretatsiya samoaktualizatsiyi lichnosti v professii : diss. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 : Pedagogicheskaya psihologiya / L.N. Ozhigova. – Krasnodar, 2000. – 196 s.
9. Stasenko E.V. Psihologicheskie osobennosti lichnosti zhenshchin, uspešno samorealizuyushchysya v professional'noj dejatel'nosti : diss. ... kand. psihol. nauk : 19.00.01 Obshhaya psihologiya, psihologiya lichnosti, istoriya psihologii / E.V. Stasenko. – Barnaul, 2007. – 233 s.
10. Koshkina V.K. Gendernye osobennosti upravlencheskoj dejatel'nosti: kul'turno-istoricheskij i psihofiziologicheskij aspekt / V.K. Koshkina // Innovacii v obrazovanii. – 2010. – № 4. – S. 130–143.
11. Leont'ev D.A. Psihologiya smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti / D.A. Leont'ev. – M. : Smysl, 2007. – 488 s.
13. Rahymova R. Gender i profesiya. Urok iz proforiyentatsiyi v umovakh gendernoyi rivnosti / R. Rahymova // Psykholoh. – 2010. – № 39. – S. 23–26.
14. Samoukina N.V. Psihologiya professional'noj dejatel'nosti / N.V. Samoukina. – SPb. : Piter, 2004. – 224 s.

Bezverkhy, O.S. Relationship between high school students' sex and gender and their professional interests.

High school students' professional interests, which are related to their sex and gender, have a decisive influence on their choice of profession. The article presents the results of a correlation study of the relationship between high school students' sex and gender and their professional interests. The instruments used included Bem Sex Role Inventory (BSRI) and E.Klimov Differential-Diagnostic Questionnaire (DDQ) (the latter identifies the respondents' professional interests according to five occupational groups).

It has been found that individuals' sex has a determining impact on their professional interests, whereas their gender has a minimal and sex-mediated effect. The author suggests that high school students' sex influences their professional interests through social stereotypes about male and female professions. There is no autonomous gender impact, since high school students' perception of their own gender features is inadequate and they lack professional experience.

The results of the study can be used to increase the effectiveness of high school students' vocational guidance. The revealed decisive influence of high school students' sex on their professional interests shows that high school students are strongly influenced by sex stereotypes. Although the modern system of general education widely uses the information of students about professions and existing social stereotypes to improve the situation, these methods are considered ineffective. According to the results of the study, special thematic training to raise high school students' awareness of their own gender features looks much more promising.

Keywords: sex, gender, professional interest, social stereotypes, high school students, femininity, masculinity, androgyny.

Відомості про автора

Безверхий Олег Станіславович, кандидат психологічних наук, старший викладач, кафедра психології, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Bezverkhy, Oleg Stanislavovych, PhD, Senior Lecturer, Dept. of Psychology, Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsyubinsky, Vinnitsa, Ukraine.

E-mail: bezoleg2016@gmail.com

УДК 37.015.3

Клибанівська Т.М.

ВПЛИВ СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ПСИХІЧНИЙ СТАН СТУДЕНТІВ

Клибанівська Т.М. Вплив стилю педагогічної взаємодії на психічний стан студентів. У статті проаналізовано педагогічну взаємодію в системі «викладач-студент» та її вплив на особистість студента. Зазначено, що психічні стани суттєво впливають на педагогічну діяльність, оскільки детермінують емоційне самопочуття і викладачів, і студентів та створюють фон, від якого залежить продуктивність перебігу пізнавальних психічних процесів. З'ясовано поняття стилю взаємодії викладача зі студентами та охарактеризовано їхні групи. Визначено, що викладачі з різними стилями педагогічної діяльності створюють різну емоційну атмосферу на іспиті та інших контрольних заходах.

Ключові слова: викладач, студент, стиль, педагогічна взаємодія, спілкування, психічні стани.

Клебановская Т.Н. Влияние стиля педагогического взаимодействия на психическое состояние студентов.

В статье проанализировано педагогическое взаимодействие в системе «преподаватель-студент» и его влияние на личность студента. Отмечено, что психические состояния оказывают значительное влияние на педагогическую деятельность, поскольку детерминируют эмоциональное самочувствие и преподавателей, и студентов, создавая фон, от которого зависит развитие познавательных психических процессов. Выяснено понятие стиля взаимодействия преподавателя со студентами и охарактеризованы их группы. Определено, что преподаватели с различными стилями педагогической деятельности создают различную эмоциональную атмосферу на экзамене и других контрольных мероприятиях.

Ключевые слова: преподаватель, студент, стиль, педагогическое взаимодействие, общение, психические состояния.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, що здійснюються в Україні, обумовили значні зміни в системі освіти, які передбачають нові вимоги до освітянських кадрів, переорієнтацію навчання на ідеологію гуманізації. Оскільки процес навчання відбувається головним чином у формі спілкування, то основний напрям досягнення поставленої мети освіти безпосередньо пов'язується з розвитком теорії та практики педагогічного спілкування.

Крім того, різні ситуації навчально-виховного процесу позначаються на психічних станах викладачів та студентів, і ця залежність взаємна. Емоційне самопочуття викладачів та студентів суттєво впливає на перебіг навчальної діяльності, її динаміку та результативність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню педагогічної взаємодії в системі «викладач-студент» і її впливу на особистість студента присвячена велика кількість наукових публікацій (Б. Ананьєв, Б. Богоявленська, С. Гапонова, Є. Ільїн, І. Котова, О. Кокун, С. Максименко, А. Петровський, Л. Подоляк, Є. Шиянов, В. Юрченко). Ця взаємодія розглядається як одна із основних психологічних